



Lise Öğrencilerinin Akılcı İlaç Kullanımına Yönelik Bilgi ve Davranışları*

Knowledge and Behaviors of High School Students Regarding Rational Use of Drugs

** Özlem ARSLAN¹  Ayşe ERGÜN²

¹ Sultangazi Haseki Eğitim Araştırma Hastanesi, İstanbul, Türkiye.

² Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim dalı, İstanbul, Türkiye.

Öz

Amaç: Bu çalışma lise öğrencilerinin akılcı ilaç kullanımına yönelik bilgi ve davranışlarını incelemek amacıyla yapılmıştır.

Gereç ve Yöntem: Bu çalışmanın evrenini 2019-2020 eğitim-öğretim yılında İstanbul'da bir ilçede öğrenim gören (N=10226) lise öğrencileri oluşturmuştur. Araştırma; Anadolu imam hatip liselerinden 201, mesleki ve teknik Anadolu liselerinden 316, Anadolu liselerinden 318 olmak üzere toplam 835 öğrenci ile tamamlanmıştır. Araştırmada veriler Kişisel Bilgi Formu ve Akılcı İlaç Kullanımı Ölçeği ile toplanmıştır. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistikler ve Ki-Kare testi kullanılmıştır.

Bulgular: Çalışmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması 16.12 ± 1.27 ve %54.9'u erkektir. Öğrencilerin %46.2'sinin reçetesiz ilaç kullandığı, %59.1'inin reçetesiz ilaç kullanma nedeninin ağrı olduğu belirlenmiştir. İlaç kullanım bilgisinin %48.3 ile sağlık çalışanından, %36.3 ile eczacıdan alındığı saptanmıştır. Öğrencilerin Akılcı İlaç Kullanımı Ölçeği puan ortalamasının 34.02 ± 5.12 olduğu ve %45'inin akılcı ilaç kullanım bilgisinin yetersiz olduğu bulunmuştur. Akılcı ilaç kullanım bilgi düzeyi yeterli olan kız öğrencilerin oranının erkek öğrencilerden istatistiksel olarak anlamlı yüksek olduğu saptanmıştır ($p < 0,05$). Akılcı ilaç kullanımına yönelik bilgi düzeyini etkileyen diğer değişkenler olarak okul başarısı, baba eğitim düzeyi ve lise türü belirlenmiştir.

Sonuç ve Öneriler: Öğrencilerin yaklaşık yarısının akılcı ilaç kullanım bilgisinin yetersiz olduğu saptanmıştır. Okul sağlığı hemşiresinin adölesanlara ve ebeveynlerine yönelik akılcı ilaç kullanımını hakkında eğitimler düzenlemesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Adölesan, akılcı ilaç kullanımı, okul sağlığı hemşiresi.

* Geliş Tarihi: 18.09.2021 / Kabul Tarihi: 02.04.2022

**Sorumlu Yazar e-mail: serra.nalsra296@gmail.com

Atıf; Arslan, Ö., Ergün, A. (2022). Lise öğrencilerinin akılcı ilaç kullanımına yönelik bilgi ve davranışları. *Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 4(1): 16-27. Doi: 10.54061/jphn.997358



Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution NonCommercial 4.0 International License.

Abstract

Objective: This study was planned to examine the knowledge and behaviors of high school students towards rational drug use.

Material and Method: The universe of this study was composed of high school students (N = 10226) studying in a district of Istanbul in the 2019-2020 academic year. The research was completed with a total of 835 students, 201 from Anatolian imam hatip high schools, 316 from vocational and technical Anatolian high schools, and 318 from Anatolian high schools. Data in the study were collected using the personal information form and the rational drug use scale. Descriptive statistics and Chi-square test were used in the analysis of the data.

Results: The average age of the students participating in the study was 16.12 ± 1.27 and 54.9% were male. It was determined that 46.2% of the students used over-the-counter drugs, and 59.1% of them used over-the-counter drugs because of pain. It was determined that the drug usage information was obtained from the health worker with 48.3% and from the pharmacist with 36.3%. The students' Rational Drug Use Scale average score was 34.02 ± 5.12 and the rational drug use knowledge of 45% of the students was insufficient. The rate of female students with sufficient knowledge of rational drug use was found to be statistically significantly higher than male students ($p < 0.05$). School success, father's education level and high school type were other variables affecting the level of knowledge about rational drug use.

Conclusion: It was determined that about half of the students had insufficient knowledge of rational drug use. It is recommended that the school health nurse organize trainings on rational drug use for adolescents and their parents.

Keywords: Adolescent, rational drug use, school health nurse.

GİRİŞ

Günümüzde ilaç kullanımı, sağlık hizmetleri sunumunda önemli bir yere sahiptir (Demiroğlu ve ark., 2017). İlaçlar doğru seçim, yeterli doz, uygun sürede kullanıldığında insan sağlığını ve yaşamını olumlu etkilerken yanlış kullanıldığında sağlığı etkileyen birçok olumsuz durumu beraberinde getirebilir (Ekim ve ark., 2018). Bu nedenlerle ilaçların "akılcı" kullanımı gün geçtikçe önemi artan bir konudur.

Dünya Sağlık Örgütü akılcı ilaç kullanımını; "hastaların ilaçları klinik gereksinimlerine uygun biçimde, kişisel gereksinimlerini karşılayacak dozlarda, yeterli zaman diliminde, kendilerine ve topluma en düşük maliyette almaları için uyulması gereken kurallar bütünü" olarak tanımlamıştır (World Health Organization [WHO], 2020). İlaçlar, bireyin ve toplumun hastalıklarla mücadelesinde önemli rol oynamakta ve toplum sağlığı açısından bu değerli kaynağın akılcı kullanılması önemlidir (Ekenler & Koçoğlu 2016). Akılcı ilaç kullanımı uygulaması ile, başta antibiyotikler olmak üzere, fazla ve doğru olmayan ilaç kullanımının önlenmesi, ilaçlara bağlı yan etkilerin ve antimikrobiyal direncin azaltılması ve bu sayede ekonomik ve fiziksel kayıpların önüne geçilmesi sağlanabilmektedir (Karaman ve ark., 2019).

Hastalar akılcı ilaç kullanımının ilaç talebi noktasında önemli rol oynamaktadır. Reçetesiz ilaç kullanımı, benzer şikayetleri yaşayanlara ilaç önerilmesi, benzer şikayetlerden dolayı evde bulunan ilacın tekrar kullanılması, reçete edilen ilacın doğru zamanda, doğru dozda alınmaması gibi sorunlar sık yaşanan sorunlardır (Barutçu ve ark., 2017). Ekenler ve Koçoğlu'nun (2016) yaptıkları bir çalışmada bireylerin %77.3'ünün doktor tavsiyesi olmadan ilaç kullandığı, %77.3'ünün doktorun önerdiği süreden önce ilacı bıraktığı, %66'sının akraba tavsiyesine göre ilaç kullandığı, %94.3'ünün doktor tavsiyesi olmadan ağrı kesici kullandığı tespit edilmiştir. Şantaş ve Demirgil'in (2017) üniversite öğrencilerinin akılcı ilaç kullanma davranışlarının belirlenmesi amacıyla yaptığı bir çalışmada; katılımcıların %24.7'sinin reçetesiz ilaç aldığı, %23.6'sının reçeteleri okumadığı, %72.9'unun hastalık belirtisi geçtiğinde ilaç kullanımını bıraktıkları, %10.6'sının stresli durumda ve %42.4'ünün tavsiye ile ilaç kullandığı belirlenmiştir.

Adölesanlarda akılcı olmayan ilaç kullanımı özellikle reçetesiz ilaç kullanımı şeklinde görülmekte ve dünya genelinde önemli bir halk sağlığı sorunu oluşturmaktadır. Adölesanlar ilaçlar hakkında yeterli bilgiye sahip olmayabilirler ve bu durum uygunsuz ilaç kullanımına neden olarak ciddi olumsuz etkiler oluşturabilir (Ekim ve ark., 2018). Medikal olarak uygun olmayan, ekonomik açıdan pahalı ve etkisiz ilaç kullanımı hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde adölesanlar arasında sıklıkla görülmektedir (İnal & Yazıcıoğlu 2018). Gençler evde bulunan ilaç dolabından kolaylıkla ilaç edinebilmekte ya da ebeveyn / arkadaş tavsiyesi ile ilaç alabilmektedir. Literatürde, 12-17 yaşlar arası adölesanların %20'den fazlası arkadaşları ile ilaç paylaşımı yaptığı, en fazla ödünç alınan ilaç gruplarını ise alerji ilaçları, antibiyotikler, ağrı kesici, doğum kontrol hapları, akne ilaçları oluşturduğu ve bireylerin %37.4'ünün yan etki yaşadığı belirtilmiştir (Selekmán et al., 2019). Brezilya'da adölesanların kendi kendine ilaç kullanımına yönelik yapılan bir çalışmada, katılımcıların son 15 günde kullandığı ilaçlar arasında kendi kendine ilaç kullanım oranı %65.1 olarak tespit edilmiştir (Bertoldi et al., 2014). Türkiye'de yapılan bir çalışmada ergenlerin %63.2'sinin son 1 yıl içerisinde reçetesiz ilaç kullandığı tespit edilmiştir (Ekim ve ark., 2018).

Okul ortamı, adölesanların sağlığı konusunda bilinçlenmelerine ve ömür boyu sürecek bir alışkanlık olarak sağlıklı ilgili tutum ve davranışları benimsemelerine yardımcı olan önemli bir ortamdır (Sağlan & Bilge, 2018). Okul sağlığı hemşiresi, okulda çocukların sağlığını korumak ve geliştirmek için sağlık eğitimini uygulayacak en önemli kişidir (Bahar, 2010).

Hemşireler, adölesanlarda olumlu sağlık davranışı geliştirilmesinde, ilaçların güvenli kullanımını eğitimleri vererek önemli bir sorun olan akılcı olmayan ilaç kullanımını sorununu önleyebilir (Al-Bashtawy et al., 2015; Çiftçi & Aksoy, 2017).

Ülkemizde yapılan çalışmaların çoğunda yetişkin bireylerde akılcı ilaç kullanımını incelenmiştir. Adölesanların akılcı ilaç kullanımına yönelik çok az çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı, lise öğrencilerinin akılcı ilaç kullanımına yönelik bilgi ve davranışlarını incelemektir.

Araştırmanın Soruları

1. Lise öğrencilerinde akılcı ilaç kullanma durumu nedir?
2. Lise öğrencilerinin tanıtıcı özelliklerine göre akılcı ilaç kullanım bilgisi farklı mıdır?

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın Amacı ve Türü: Araştırma, lise öğrencilerinin akılcı ilaç kullanımına yönelik bilgi ve davranışlarını incelemek amacıyla tanımlayıcı tipte gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi: Araştırma 02 Ocak – 26 Mayıs 2020 tarihleri arasında İstanbul Beykoz ilçesinde bulunan resmi ortaöğretim kurumlarında yapılmıştır. Araştırmanın evrenini İstanbul'un bir ilçesinde bulunan liselerde eğitim gören öğrenciler oluşturmuştur. Örneklem büyüklüğü evreni bilinen (10226) örneklem hesaplama formülü ile hesaplandığında 626 bulunmuştur (güven düzeyi 0.99 alındı). Örneklem seçimi iki aşamalı tabakalı küme örnekleme yöntemi ile yapılmıştır. Öncelikle liseler türüne göre Anadolu Lisesi, Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi olmak üzere 3 tabakada bilgisayar ortamında listelenmiş ve her tabakadan istatistik programında rasgele üç okul numarası seçilmiştir. Daha sonra her sınıfta ortalama 30 öğrenci olduğundan seçilen her lisenin 1., 2., 3., ve 4. sınıflarından rastgele birer sınıf kura yöntemi ile seçilmiştir. Okullardan biri onay vermediğinden çalışma 2 Anadolu İmam Hatip Lisesi (n=201), 3 Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (n=316) ve 3 Anadolu Lisesinde (n=318) öğrenim gören toplam 835 öğrenci ile tamamlanmıştır. Araştırmaya katılma kriterleri; araştırmaya katılmaya gönüllü olmak, iletişimde dil engelinin olmamasıdır.

Araştırmanın Veri Toplama Araçları: Araştırmada veriler Kişisel Bilgi Formu ve Akılcı İlaç Kullanımı Ölçeği ile toplanmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacı tarafından ilgili literatür doğrultusunda hazırlanan birey ve ailesinin özelliklerini içeren (yaş, cinsiyet, sınıf, okul başarı durumu, anne ve baba eğitim durumu, ailenin ekonomik durumu, hekim tanımlı kronik hastalık varlığı, düzenli olarak ilaç kullanma durumu, reçetesiz ilaç kullanma durumu, reçetesiz ilaç kullanma amacı, reçetesiz kullandığı ilaç türü, ilaç kullanımı ile ilgili bilgiyi kimden/nereden sağladığı ile ilgili sorular) 13 sorudan oluşmaktadır.

Akılcı İlaç Kullanımı Ölçeği: Akılcı ilaç kullanımını bilgisini değerlendirmek amacıyla Demirtaş ve arkadaşları (2018) tarafından geliştirilmiştir. Test iç tutarlılık katsayısı (Cronbach's alpha) 0.79 bulunmuştur (Demirtaş ve ark., 2018). Akılcı İlaç Kullanımı Ölçeği 21 madde ve tek bir alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek puanlar 0-42 arasında değişmektedir. Ölçeğe verilen cevaplar evet: 2 puan, bilmiyorum: 1 puan, hayır: 0 puan şeklinde puanlanmaktadır. 2, 5, 6, 9, 10, 13, 15, 16, 17, 19, 20. maddeler ters önerme olup tam tersi puanlanmaktadır. Ölçekten alınan puanlar arttıkça akılcı ilaç kullanım bilgi düzeyi artmaktadır. Ölçek için kestirim değeri 34 puan olarak belirlenmiştir. 35 puan ve üzeri akılcı

ilaç kullanımı bilgisine sahip olarak değerlendirilmektedir (Demirtaş ve ark., 2018). Bu çalışmada Cronbach's alpha katsayısı 0,68 bulunmuştur.

Verilerin Toplanması: Veriler okul idaresi ve sınıf öğretmenlerinin önerileri doğrultusunda, ders düzenini bozmayacak şekilde öğrencilerden öz bildirim dayalı olarak sınıflarda toplanmıştır. Veri toplama araçlarının doldurulması yaklaşık 15 dakika sürmüştür.

Araştırmanın Bağımlı ve Bağımsız Değişkenleri: Çalışmanın bağımsız değişkenleri, öğrencilerin sosyo-demografik özellikleridir. Çalışmanın bağımlı değişkeni ise akıllı ilaç kullanım durumudur.

Verilerin Değerlendirilmesi: Veriler SPSS 21.0 (Statistical Package for the Social Sciences) programında analiz edilmiştir. Tanımlayıcı bulguların analizi, ortalama ve yüzde; akıllı ilaç kullanımı bilgi düzeyi ile bağımsız değişkenler arasındaki karşılaştırmalar ki-kare testi ile değerlendirilmiştir. Önemlilik testlerinde anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ olarak kabul edilmiştir. Akıllı ilaç kullanımı kesim noktasına göre (34 puan) bilgisi yetersiz ve bilgisine sahip olarak ikiye ayrılmıştır. Bağımsız değişken olarak cinsiyet, sınıf bilgisi, okul başarı durumu, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, ailesinin algıladığı ekonomik durum, kronik hastalığa sahip olma, düzenli ilaç kullanımı ve reçetesiz ilaç kullanma durumu alınmıştır.

Araştırma ile İlgili Etik Bilgi: Araştırma öncesinde Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurul'undan etik kurul onayı (Onay tarihi ve sayısı: 14.11.2019/134) ve İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden kurum izni alınmıştır. Akıllı İlaç Kullanımı Ölçeği için Demirtaş'tan e-posta yoluyla yazılı izin alınmıştır. Veri toplama aşamasında öğrenci velilerinden yazılı, öğrencilerden sözlü onam alınmıştır. Gizlilik esası dikkate alınarak çalışmada okul ve öğrenci adlarına yer verilmemiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları: Araştırma sonuçları İstanbul'un bir ilçesinde bulunan liselerde okuyan öğrenciler ile sınırlıdır. Akıllı İlaç Kullanımı Ölçeği'nin Cronbach's alpha katsayısının bu çalışmanın örnekleminde 0.70'in altında olması çalışmanın diğer bir sınırlılığı olarak değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Çalışmaya 835 öğrenci katılmış olup yaş ortalaması 16.12 ± 1.27 ve %54.9'u erkektir. Yüzde %38.1'inin Anadolu lisesinde öğrenim gördüğü, %30.9'unun lise birinci sınıfta olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin % 63.8'i okul başarı durumunu orta olarak belirtmiştir. Yüzde 34.9'u annesinin eğitimini ilkökul, %31.9'u babasının eğitimini ortaokul ve %64.4'ü ailesinin ekonomik durumunu orta olarak ifade etmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Öğrencilerin Tanıtıcı Özellikleri

Değişkenler		Min.- Max.	Ort±Ss
Yaş		14-20	16.12±1.27
		n	%
Cinsiyet (n=832)	Kız	375	45.1
	Erkek	457	54.9
Okul Türü (n=835)	İmam Hatip Lisesi	201	24.1
	Mesleki ve Teknik Lisesi	316	37.8
	Anadolu Lisesi	318	38.1
Sınıf (n=834)	Lise 1	258	30.9
	Lise 2	196	23.5
	Lise 3	198	23.7
	Lise 4	182	21.8
Okul Başarı Durumu (n=825)	İyi	254	30.8
	Orta	526	63.8
	Kötü	45	5.5
Anne Eğitim Durumu(n=834)	Okuryazar değil	19	2.3
	İlkokul mezunu	291	34.9
	Ortaokul mezunu	264	31.7
	Lise mezunu	191	22.9
	Üniversite mezunu	69	8.3
Baba Eğitim Durumu (n=832)	Okuryazar değil	12	1.4
	İlkokul mezunu	210	25.2
	Ortaokul mezunu	265	31.9
	Lise mezunu	258	31.0
	Üniversite mezunu	87	10.5
Aile Ekonomik Durumu (n=831)	İyi	271	32.6
	Orta	535	64.4
	Kötü	25	3.0

Öğrencilerin %14.3'ü kronik hastalığa sahip olduğunu; %12.4'ü düzenli olarak ilaç kullandığını belirtmiştir. Yüzde 46.2'si reçetesiz ilaç kullandığını, %59.1'i ilaç kullanma nedeninin ağrı olduğunu ve %40.3'ü ilaç türü olarak ağrı kesici kullandığını ifade etmiştir. İlaç kullanım bilgisini %48.3'ü sağlık çalışanından, %36.3'ü eczacıdan aldığını belirtmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Öğrencilerin Kronik Hastalık Durumu ve İlaç Kullanımı ile İlgili Özellikleri

Değişkenler	n	%		
Kronik Hastalık (n=828)	Evet	118	14.3	
	Hayır	710	85.7	
Düzenli İlaç Kullanma (n=821)	Evet	102	12.4	
	Hayır	719	87.6	
Reçetesiz ilaç (n=822)	Evet	380	46.2	
	Hayır	442	53.8	
Reçetesiz İlaç Kullanma Nedeni	Ağrı	162	59.1	
	Nezle Grip	21	7.7	
	Ailede Sağlık Çalışanının Olması	2	0.7	
	Reçetesiz İlaç Kullanılabilir Düşüncesi	53	19.3	
	Vitamin Takviyesi	7	2.6	
	Evde İlaç Bulunması	15	5.5	
	Karın Ağrısı	14	5.1	
	Reçetesiz Kullanılan İlaç Türü	Ağrı Kesici	335	40.1
		Antibiyotik	31	3.7
		Vitamin İlaçları	67	8.0
Ateş Düşürücü		9	1.1	
Akne İçin Kullanılan İlaçlar		3	0.4	
Antidepresan		2	0.2	
Dikkat Eksikliği İçin Kullanılan İlaçlar		1	0.1	
Mide Koruyucu		1	0.1	
İlaç Kullanım Bilgisinin Nereden Alındığı	Eczacı	303	36.3	
	Sağlık çalışanı	403	48.3	
	İlaç kullanma talimatı	222	26.6	
	Aile üyeleri	128	15.3	
	İnternet	88	10.5	

Öğrencilerin Akılcı İlaç Kullanımı Ölçeği puanları 14 – 42 arasında değişmekte olup puan ortalaması 34.02±5.12 bulunmuştur. Öğrencilerin %45'inin akılcı ilaç kullanım bilgisinin yetersiz olduğu belirlenmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Öğrencilerin Akılcı İlaç Kullanımı Ölçeği Puanları (n=835)

Değişkenler	Min. - Max.	Ort ± Ss
Akılcı İlaç Kullanımı Ölçeği (AİKÖ) puanı	14- 42	34.02±5.12
	n	%
Bilgisi yetersiz (AİKÖ ≤34)	376	45.0
Bilgili (AİKÖ ≥35)	459	55.0

Öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerine göre akılcı ilaç kullanımı bilgi düzeyleri incelendiğinde cinsiyet (p<0.01), okul başarısı (p<0.01), okul türü (p<0.01), baba eğitim

düzeyi ($p < 0.05$) ve reçetesiz ilaç kullanma durumuna ($p < 0.05$) göre istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Akılcı ilaç kullanım bilgi düzeyi yeterli olan; kız öğrencilerin oranı erkek öğrencilerden; okul başarısı iyi olanların oranı orta ve kötü olanlardan; baba eğitim düzeyi lise ve üstü olanların oranı baba eğitimi daha az olanlardan. Anadolu ve imam hatip lisesi öğrencilerinin oranı meslek lisesi öğrencilerinden yüksek bulunmuştur. Ayrıca reçetesiz ilaç kullanmayanlarda akılcı ilaç kullanım bilgisi yeterli olanların oranı reçetesiz ilaç kullananlardan yüksektir. Sınıf, anne eğitim düzeyi, ailesinin ekonomik durumu, kronik hastalığı bulunma ve düzenli ilaç kullanma durumu ile akılcı ilaç kullanımı bilgi düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmamıştır ($p > 0.05$) (Tablo 4).

Tablo 4. Öğrencilerin Tanıtıcı Özelliklerine Göre Akılcı İlaç Kullanımı Bilgi Düzeyleri

Özellik		Bilgisi yetersiz (AİKÖ ≤ 34)		Bilgisi yeterli (AİKÖ ≥ 35)		İstatistik	
		n	%	n	%	X ²	p
Cinsiyet	Kadın	142	37.9	233	62.1	14.31	.000
	Erkek	233	51.0	224	49.0		
Sınıf	Lise1	126	48.8	132	51.2	7.80	.050
	Lise2	96	49.0	100	51.0		
	Lise3	87	43.9	111	56.1		
	Lise4	67	36.8	115	63.2		
Okul türü	İmam hatip	78	38.8	123	61.2	26.27	.000
	Mesleki ve teknik	178	56.3	138	43.7		
	Anadolu	120	37.7	198	62.3		
Okul Başarısı	İyi	95	37.4	159	62.6	20.92	.000
	Orta	244	46.4	282	53.6		
	Kötü	33	73.3	12	26.7		
Anne Eğitim	Okuryazar Değil	14	73.7	5	26.3	8.74	.068
	İlkokul	124	42.6	167	57.4		
	Ortaokul	127	48.1	337	51.9		
	Lise	83	43.5	108	56.5		
	Üniversite	28	40.6	41	59.4		
Baba Eğitim	Okuryazar Değil	8	66.7	4	33.3	9.71	.046
	İlkokul	101	48.1	109	51.9		
	Ortaokul	130	49.1	135	50.9		
	Lise	100	38.8	158	61.2		
	Üniversite	35	40.2	52	59.8		
Ekonomi	İyi	131	48.3	140	51.7	1.94	.378
	Orta	231	43.2	304	56.8		
	Kötü	11	44.0	14	56.0		
Kronik Hastalık	Evet	51	43.2	67	56.8	0.18	.666
	Hayır	322	45.4	388	54.6		
İlaç Kullanımı	Evet	44	43.1	58	56.9	0.08	.774
	Hayır	321	44.6	398	55.4		
Reçetesiz İlaç	Evet	190	50.0	190	50.0	8.57	.003
	Hayır	176	39.8	266	60.2		

TARTIŞMA

Lise öğrencilerinin akılcı ilaç kullanımına yönelik bilgi ve davranışlarını incelemek amacıyla yapılan bu çalışmada, öğrencilerin neredeyse yarısının akılcı ilaç kullanım bilgisinin yetersiz olduğu ve reçetesiz ilaç kullandığı belirlenmiştir. Benzer şekilde İstanbul'da yapılan başka bir çalışmada, ergenlerin reçetesiz ilaç kullanma oranı %63.2 olarak belirtilmiştir (Ekim ve ark., 2018). Şantaş ve arkadaşlarının (2017) üniversite öğrencilerinin akılcı ilaç kullanma davranışlarının belirlenmesi amacıyla yaptıkları çalışmada, reçetesiz ilaç kullanma oranı %27.4 bulunmuştur. Ankara'da hemşirelik öğrencilerinin reçetesiz ilaç kullanma durumlarını inceleyen başka bir çalışmada, son 1 yıl içinde reçetesiz ilaç kullanma oranı %89.9 olarak belirtilmiştir (Açıkgöz ve ark., 2020). Literatürde farklı şehirlerde yapılmış çalışma sonuçlarının değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Bu çalışmada öğrencilerin neredeyse yarısının reçetesiz ilaç kullanması günümüzde bu sorunun devam ettiğini ve önlem alınması gereken bir konu olduğunu göstermektedir. Halk sağlığı hemşireleri ve okul hemşirelerinin erken dönemlerden itibaren öğrencilerin akılcı ilaç kullanım bilgisini değerlendirerek farkındalık eğitimleri vermesi sorunun çözümü için önemlidir.

Bu çalışmada öğrencilerin yarısından fazlasının ağrı sebebi ile reçetesiz ilaç kullandığı ve ilaç türü olarak birinci sırada ağrı kesici ilaçlar (%40.1) kullanıldığı belirtilmiştir. Ekim ve arkadaşlarının (2018) yaptıkları çalışmada, bireylerin %61.5'i reçetesiz olarak analjezik aldığı belirtilmiştir. İstanbul'da üniversite öğrencilerinde yapılan diğer bir çalışmada bu oran %97.3 olarak saptanmıştır (Karaman ve ark., 2019). Literatür ile karşılaştırıldığında bu çalışmada lise öğrencilerinin reçetesiz olarak ağrı kesici kullanma oranı daha az görülebilir ancak bu oran oldukça yüksektir. Okul dönemi öğrencilerin tutum ve davranışlarını düzeltmek için en uygun dönemdir ve bu dönemde yapılan sağlık eğitimleri reçetesiz ilaç kullanımını önlemede önemli katkı sağlayabilir.

Bu çalışmada, ağrı kesici ilaçlardan sonra reçetesiz olarak alınan ilaç grupları vitamin ilaçları (%8.0) ve antibiyotik (%3.7) grubu ilaçlardır. İstanbul'da ortaokul ve lise öğrencilerinde yapılan bir çalışmada, ergenlerin reçetesiz antibiyotik kullanma oranı %18.4 olarak belirtilmiştir (Ekim ve ark., 2018). Üniversite öğrencilerinde yapılan bir çalışmada, katılımcıların tavsiye ile alınan ilaç gruplarının %17.3 ile soğuk algınlığı, %6.1 ile antibiyotik grubu ilaçların oluşu belirtilmiştir (Şantaş & Demirgil, 2017). Kahramanmaraş'ta yapılan bir çalışmada, üniversite öğrencilerinin reçetesiz antibiyotik kullanma oranı %36.9 olarak belirtilmiştir (Okuy & Erdoğan, 2017). Çalışmamızda reçetesiz antibiyotik kullanma oranının literatürdeki benzer çalışmalardan daha düşük olması ülke çapında alınan önlemlerin olumlu sonuçları olarak değerlendirilebilir.

Çalışmamızda nezle ve grip durumunda reçetesiz ilaç kullanma oranı düşük (%7.7) görünmekle birlikte reçetesiz ilaç kullanılabilir düşüncesine sahip olan öğrenci oranı (%19.3) bu oranın iki katından fazladır. Reçetesiz kullanılan ilaç türleri arasında ateş düşürücü kullanma oranı %1.1'dir. Ankara'da hemşirelik öğrencilerinde yapılan bir çalışmada öğrencilerin yarısından fazlası soğuk algınlığı durumunda reçetesiz ilaç kullandığını belirtmiştir (Açıksöz ve ark., 2020). Suudi Arabistan'da tıp öğrencilerinde yapılan bir çalışmada, kendi kendine ilaç kullanımının en sık nedeninin %20.4 ile ateş durumu olduğu belirtilmiştir (Aashi et al., 2016). Ülkemizde ateş düşürücü ve bazı grip ilaçları reçetesiz satılmaktadır. Yüksek vücut ısısı farklı enfeksiyon hastalıklarının belirtisi olabileceğinden hekim kontrolünde ateş düşürücü kullanılması en güvenli tercihtir. Okul hemşirelerinin toplumda sık görülen hastalıklardan olan nezle ve grip tedavisi konusunda öğrencilere sağlık eğitimi yapması sorunun çözümü için yararlı olabilir.

Bu çalışmada bireylerin neredeyse yarısı ilaç kullanım bilgisini sağlık çalışanından almaktadır. Öğrencilerin yaklaşık dörtte biri ilacın kullanım talimatını okumaktadır. Öğrencilerin %15.3'ü aile üyelerinden, %10.5'i internetten ilacın kullanımına ilişkin bilgi almaktadır. Manisa'da yapılan bir çalışmada, öğrencilerin yarısından fazlasının ilaç kullanım bilgisini prospektüsten edindiğini, %30.3'ünün doktor ya da eczacıdan edindiği, %2.7'sinin medya ya da arkadaştan edindiği belirtilmiştir (Karaca ve ark., 2008). Ürdün'de lise öğrencilerinde yapılan bir çalışmada ilaç kullanımına ilişkin bilgiyi %36.5 ile aile, %35.1 ile arkadaş/akran, %32.9 ile internetten elde ettiği saptanmıştır (Al-Bashtawy et al., 2015). Kütahya'da üniversite öğrencilerinde yapılan bir çalışmada, neredeyse iki aileden birinin aile içi ilaç kullanım alışkanlığının olduğu ve öğrencilerin dörtte birinin yanlış ilaç kullanımından dolayı zarara uğradığı belirtilmiştir (Özyiğit & Arıkan, 2015). İlaç kullanım talimatlarının çok az öğrenci tarafından okunması, akılcı ilaç kullanımı eğitimleri ile birlikte sağlık okuryazarlığı eğitimlerinin de gerekli olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada akılcı ilaç kullanım bilgisi, erkek öğrencilerde, meslek lisesi öğrencilerinde, okul başarısı orta ve kötü olanlarda, reçetesiz ilaç kullandıgını belirtenlerde, baba eğitimi ortaokul ve daha az olanlarda diğerlerine göre daha yetersiz bulunmuştur. Konya'da adölesanlarda kendi kendine ilaç kullanma durumlarını inceleyen bir çalışmada okul başarısı orta ve kötü olanlarda kendi kendine ilaç kullanma oranı sonuçlarımıza benzer olarak yüksek bulunmuştur (Koç, 2017). Kütahya'da yapılan bir çalışmada sonuçlarımızdan farklı olarak kadınlarda akılcı ilaç kullanımı davranışı erkeklerden daha düşük saptanmıştır (Özyiğit ve ark., 2015). Şantaş ve arkadaşlarının (2017) üniversite öğrencilerinde yaptıkları bir çalışmada, tavsiye ile ilaç alımı 21 yaş ve altı yaş aralığında ve erkeklerde istatistiksel olarak anlamlı şekilde daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Ergenlerde kendi kendine ilaç kullanma durumunu inceleyen bir çalışmada, ergenin artan yaşı ile birlikte ilaç kullanma sıklığının da arttığı belirtilmiştir (Ekim ve ark., 2018). Lise öğrencilerinde yapılan başka bir çalışmada yaşla birlikte kendi kendine ilaç kullanımı oranının arttığı saptanmıştır (Al-Bashtawy et al., 2015). Çalışmamızda geleceğin yetişkinleri olan genç grupta akılcı ilaç kullanımı bilgisinin yetersiz olması bu konunun önemli bir halk sağlığı sorunu olduğunu doğrulamaktadır. Sorunun çözümü için sağlık eğitimleri ve girişimsel çalışmalar planlanırken bu risk faktörlerinin dikkate alınması programların etkililiği açısından önemli olacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada;

- Öğrencilerin %46.2'sinin reçetesiz ilaç kullandığı ve %45'inin akılcı ilaç kullanım bilgisinin yetersiz olduğu belirlendi.
- En sık reçetesiz ilaç kullanma nedeninin ağrı olduğu ve öğrencilerin %40.3'ünün reçetesiz ağrı kesici kullandığı saptandı.
- Akılcı ilaç kullanım bilgi düzeyi yeterli olan kız öğrencilerin oranı erkek öğrencilerden yüksekti.
- Okul başarısı iyi olan öğrencilerde akılcı ilaç kullanım bilgi düzeyi yeterli olanların oranı okul başarısı orta ve kötü olanlardan yüksek bulundu.
- Baba eğitim düzeyi lise ve üstü olanlarda akılcı ilaç kullanım bilgi düzeyi yeterli olan öğrencilerin oranı baba eğitimi daha az olanlardan yüksekti.
- Anadolu ve imam hatip lisesi öğrencilerinde akılcı ilaç kullanım bilgi düzeyi yeterli olanların oranı meslek lisesi öğrencilerinden yüksek bulundu.
- Reçetesiz ilaç kullanmayanlarda akılcı ilaç kullanım bilgi düzeyi yeterli olanların oranı reçetesiz ilaç kullananlardan yüksekti.

Bu sonuçlar doğrultusunda;

Öğrencilere adölesan ve daha erken dönemlerde akılcı ilaç kullanımı konusunda eğitimler verilmesi önerilir. Okul hemşireleri bu eğitimleri verebilecek en yetkin sağlık profesyoneleridir. Özellikle reçetesiz ilaç kullanımının verdiği ve vereceği zararlar, prospektüs okuma alışkanlığı, bilinçli antibiyotik kullanımı hakkında bilgilendirmeler yapılması gereklidir. Öğrencilerde ağrı durumunda uygulanabilecek nonfarmakolojik yöntemlerin öğretilmesi faydalı olabilir. Akılcı ilaç kullanımının yaygınlaştırılması için eğitim faaliyetleri sağlık çalışanları, sağlık kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve medya iş birliği ile yapılabilir. Ek olarak akılcı ilaç kullanım oranını artırmak için girişimsel çalışmalar yapılması önerilir. Yapılacak program ve araştırmalarda erkek öğrencilere, meslek lisesi öğrencilerine okul başarı durumu orta ve düşük olan ve babasının eğitimi daha düşük olan öğrencilere öncelik verilebilir.

Araştırmanın Etik Yönü: Araştırma öncesinde Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurul'undan etik kurul onayı (14.11.2019/134) ve İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden kurum izni alınmıştır.

Yazar Katkıları: Fikir: ÖA, AE.; Tasarım: ÖA, AE.; Kaynaklar ve Malzemeler: ÖA, AE.; Verilerin toplanması ve analizi: ÖA, AE.; Literatür Tarama: ÖA, AE.; Makale Yazımı: ÖA, AE.; Eleştirel İnceleme: ÖA, AE.

Çıkar çatışması; Yok.

Finansal destek; Yok.

KAYNAKLAR

- Aashi, M.M., Alghanmi, H.A., Alhibshi., R.H., Alsaati, B.A. & Aljohani, N.J. (2016). Self-Medication Among Medical Student İn King Abdul-Aziz University. *International Journal Of Research İn Medical Sciences*. 4. 942-946.
- Açıksöz, S., Kurt, G. & Seyfi, M. (2020). Hemşirelik Öğrencilerinin Reçetesiz İlaç Kullanma Durumları. *Koç Üniversitesi Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*. 17(1):17-23.
- Al-Bashtawy, M., Batiha, A.M., Tawalbeh, L., Tubaihat, A. & Alazzam, M. (2015). Self-Medication Among School Students. *The Journal Of School Nursing*. 31(2). 110-116.
- Bahar, Z. (2010). Okul Sağlığı Hemşireliği. *Dokuz Eylöl Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*. 3(4). 195-200.
- Barutçu, İ.A., Tengilimoğlu, D. & Naldöken, Ü. (2017). Vatandaşların Akılcı İlaç Kullanımı. Bilgi ve Tutum Değerlendirmesi: Ankara İli Metropol İlçeler Örneği. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 19(3). 1062-1078.
- Bertoldi, A.D., Camargo, A.L., Silveira, M.P.T., Menezes, A.M., Assunção, M.C.F., Gonçaves, H. & Hallal, P.C. (2014). Self-Medication Among Adolescents Aged 18 Years: The 1993 Pelotas (Brazil) Birth Cohort Study. *Journal Of Adolescent Health*. 55(2). 175-181.
- Çiftçi. B. & Aksoy. M. (2017). Çocuklarda Akılcı İlaç Kullanımı ve Hemşirelerin Sorumlulukları. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 6(3). 191-194.
- Demiroğlu, T., Polat, Y. & Doğan, U. (2017). Kilis Devlet Hastanesinde Yatan Yetişkin Hastaların İlaç Kullanımına Yönelik Davranış ve Alışkanlıklarının Belirlenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 6(1). 93-98.

- Demirtaş, Z., Dağtekin, G., Sağlan, R., Alaiye, M., Önsüz, M.F., Işıklı, B., Kılıç, F.S. & Metintaş, S. (2018). Akılcı İlaç Kullanımı Ölçeği Geçerlilik ve Güvenilirliği. *Eskişehir Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Halk Sağlığı Dergisi*. 3(3). 37-46.
- Ekenler, Ş. & Koçoğlu, D. (2016). Bireylerin Akılcı İlaç Kullanımıyla İlgili Bilgi ve Uygulamaları. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*. 3(3). 44-55.
- Ekim, A., Akın, İ. & Ocakçı, A.F. (2018). Ergenlerde Kendi Kendine İlaç Kullanımı. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 9(3). 272-276.
- İnal, A. & Mazıcıoğlu, M.M. (2018). Adölesanlarda Akılcı İlaç Kullanımı. *Türkiye Klinikleri Family Medicine-Special Topics*. 9(6). 53-56.
- Karaman, A., Ayoğlu, T., Aydoğan, M.N. & Kuğu, E. (2019). Rational Drug Usage Status Of Nursing Students. *Florence Nightingale Journal Of Nursing*. 27(2): 143-156.
- Koç, E. (2017). Adölesanların Kendi Kendine İlaç Kullanım Özellikleri. Yüksek Lisans Tezi. *Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü*.
- Okyay, R.A. & Erdoğan, A. (2017). Self-medication practices and rational drug use habits among university students: a cross-sectional study from Kahramanmaraş, Turkey. *PeerJ*. 5. e3990.
- Özyiğit, F. & Arıkan, İ. (2015). Kütahya İlinde Üniversite Öğrencilerinin Akılcı İlaç Kullanımı Hakkında Bilgi, Tutum ve Davranışları. *Bozok Tıp Dergisi*. 5(1). 47-52.
- Sağlan, Y. & Bilge, U. (2018). Adölesan ve Okul Sağlığı. *Türkiye Klinikleri Family Medicine-Special Topics*. 9(6). 11-16.
- Selekman, J. & Kahn, P. (2019). High-Risk Behaviors. In: Selekman, J., Shannon, R.A., & Yonkaitis, C.F. (eds.). *School Nursing: A Comprehensive Text*. FA Davis. ss. 118-1154.
- Şantaş, F. & Demirgil, B. (2017). Akılcı İlaç Kullanımına İlişkin Bir Araştırma. *İşletme Bilimi Dergisi*. 5(1). 35-48.
- World Health Organization. (WHO). (2020). *Essential Medicines and Health Products Information Portal*. <https://apps.who.int/medicinedocs/en/m/abstract/Js17054e/>.